

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

PORTRELER

Yaşamı boyunca bilim ve siyaset, birlikte yürüttü. Siyaset alanındaki saygınlığı bilimsel otoritesi ile bütünleşiyordu.

İttihat ve Terrakki Cemiyeti'ne katılımıyla başlayan politik yaşantısı, eğitimi ile birlikte yürüdü. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı, ilâhiyat fakültesinin kuruluşunda "İslâm Dini Müderrisi" oldu, bu fakültenin dekanlığına atandı. Devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler alırken, tarih ve din konularında ölmez eserler vücuda getirdi. Tarihî araştırmacılığa yönelmesine "Türk Ocağı" bünyesinde Ziya Gökalp ile beraberliği etken oldu. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşundan itibaren bu örgütte görev aldı. 1941 yılında da başkanlığa seçilerek bu görevini ölümüne kadar sürdürdü.

1883 yılında Eğilni Müderris İbrahim Efendi'nin oğlu olarak dünyaya geldi, dar-ül Muallimin-i Âliye'yi (Yüksek Öğretmen Okulu) bitirdikten sonra İsviçre'ye gitti. Lozan Üniversitesi'nin tabiat bilimler bölümünde öğretimini tamamladı. Bu arada özel derslerle Arapça ve Farsça öğrendi.

1915 yılında Ertuğrul Sancağından Bilecik milletvekili seçilerek siyasî hayata

atıldı. Meclis-i Mebusan kapanıncaya kadar bu görevde kaldı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ilerici bir din bilgini olarak özellikle aydınlar üzerinde etkili oldu, Anadolu'nun ruh ve inanç yapısını ilk olarak bilimsel açıdan inceledi.

1923 yılında Sivas milletvekili olarak Millet Meclisi'ne girdi. Bu tarihten 1954 yılına kadar yasama görevini aralıksız sürdürdü. Bu arada CHP parti meclisi üyesi olarak yöneticilik yapıyordu.

Çok partili döneme geçilince 15 ocak 1949'da Hasan Saka'dan sonra başbakanlığa getirildi. Türkiye'nin 8'inci başbakanı 1950 yılında Demokratik Parti iktidara gelinceye kadar bu görevini sürdürdü. Ülkenin o kritik ve çalkantılı döneminde tarafsız başbakanlığı ile büyük saygınlık kazandı, çok partili dönemde ikinci seçim kanununun çıkarılmasını sağladı.

1954 seçimlerini kaybedince, İstanbul'da yerleşerek CHP İl Başkanı oldu. 27 Mayıs'tan sonra temsilciler meclisi üyeliğine seçildi. Daha sonra da CHP İstanbul senatörü olarak tekrar parlamentoya girdi. Politika sahnesinde, ender görülen bu çok değerli siyaset ve ordinaryüs profesörlüğe kadar yükselen bilim adamımızı 1961 yılında kaybettik.

1950 SEÇİMLERİ VE DP

Siyasî tarihimizin önemli dönemeç noktası 1950 seçimleri, Demokrat Parti'nin zaferi ile sonuçlandı. Çok partili döneme geçtikten sonra 21 temmuz 1946'da yapılan genel seçimlerde 186 adayından 62'sini Meclis'e sokan Demokrat Parti 1950 seçimlerinde 393 milletvekilliği kazanarak, 27 yıllık CHP iktidarına son verdi.

Aslında Türkiye'nin çok partili döneme geçişi kolay olmadı. 1946-1950 yılları arasında çalkantılı bir dönem geçirildi. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın siyasî tarihimize "Dörtlü Takrir" olarak geçen ünlü önergelerin Meclis'te reddedilmesinden sonra Bayar, CHP'den istifa etti, önergede imzası bulunan Menderes, Köprülü ve Koraltan da "Parti disiplinine aykırı harekette bulundukları" gerekçesiyle aynı yıl CHP'den ihraç edildiler. Bu gelişme Türkiye'nin kaderine 10 yıl egemen olacak DP'nin kurulmasına neden oldu.

—1—

7 ocak 1946'da ilk kongresini yapan DP, "Hürriyet Misak"ını kabul etti. 10 yıllık iktidar döneminden sonra bu partinin kaderi 27 Mayıs 1960 günü noktalandı. Parti yöneticileri ve milletvekilleri tutuklandı. Yassıada'da oluşturulan özel mahkemede 15 kişi idama mahkûm edildi. Bunlardan 12'sinin cezası müebbet hapse çevrildi. Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edilirken, DP de 1960 yılında kongresini zamanında yapmadığı gerekçesiyle mahkeme kararıyla kapatılıp, tarihe gömüldü.

Bir önceki portre:
Kâzım Özalp

Elâ Cemil

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

ERGİN ÜNAL

Hamidiye kahramanı
Başbakan Rauf Bey,
Lozan'da başdelege
olmak istiyordu...

MUSTAFA KEMAL 'İN KAFASINDA İSMET İNÖNÜ ADI VARDI

BAŞLARKEN...

L OZAN Antlaşması, 624 yıllık Osmanlı cihan imparatorluğunu tasfiye eden antlaşmadır. Lozan Antlaşması, Türkiye'nin bağımsız millî ve çağdaş bir devlet olarak, uluslararası alanda kendini kabul ettirmesinin ana belgesidir.

Lozan başarı mı, hezimet midir? İmzalanışından bu yana geçen dönem içinde, zaman zaman bu tartışılmıştır. Lozan Antlaşması'yla, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında 20 milyon kilometrekarelik bir sahaya yayılan, dünyanın en uzun ömürlü imparatorluklarından Osmanlı Devleti, yeni küçük devletler doğurmuştur. Türkiye de Osmanlı Devleti'nin büyük varislerinden biridir.

Soruna bu açıdan yaklaşıncı, konu değişik görüşlerle değerlendirilmektedir. Musul petrol bölgesi ile Anadolu'nun penceresi olarak nitelenen adalar, Kıbrıs ve Batı Trakya'nın kaybı eleştirilmektedir. Suriye, Irak ve Mısır'da başka devletlerin kurulması da bir ölçüde Lozan'la bağdaştırılmaktadır.

Lozan'ı bir "hezimet" olarak niteleyenler, işte bu gerekçelerle ortaya çıkmaktadırlar. Oysa sorunu, şartları içinde değerlendirmek gerekmektedir.

İsteklerini her ne isim altında olursa olsun, Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeye alışmış olan Batı, bu defa da Lozan'da "Sevr" benzeri bir antlaşmayı Türkiye'ye dikte ettirmek istiyor, İngiltere, Fransa ve İtalya, Türkiye üzerindeki menfaatlerinin haleldar olmaması için gayret sarfediyordu. Bu ülkeler, değişen şartları dikkate almadan, Türkiye'yi hâlâ 1918'in mağlûbu olarak görüyorlardı.

Konferans çıkmaza girdiği günlerde, Türkiye'de Millet Meclisi aralıksız toplantılar yapıyor, "Ya harp, ya sulh" görüşünden hareket ederek, savaş sahasındaki zaferini, kâğıt üstünde de sağlamaya çalışıyordu.

Millî mücadeleyi adım adım izleyen Meclis, zafere olduğu kadar barışa da hassastı. Bu nedenle daha murahhas (delege) seçim! başlarken bile, sorunu en küçük ayrıntılarına kadar hesap ediyordu. "Mısak-ı Milli"den ödün verilmemeli, hele hele Meclis'in şahsında bütünleşen "Millî Hâkimiyet" hiç zedelenmemeliydi.

Millet Meclisi, Lozan delegeleriyle ilgili olarak yaptığı iki gizli oturumdan sonra 25.12.1922 tarihinden 6.3.1923 gününe kadar 14 gizli toplantıda gelişmeleri bütün ayrıntılarıyla değerlendirdi, konferanstaki delegelerine yön verdi.

Şimdi, 60 yıl öncesine giderek, o olağanüstü dönemin, olağanüstü Meclisi'nde birbiri ardından düzenlenen "Gizli Toplantı"lardaki Lozan görüşmelerini izleyelim.

Süngünün ucuyla
kazanılan zaferin görüşme
masasında
sağlanamayacağından
kuşku duyan
Meclis tedirgindi.

Lozan
Konferansı'nda 624
yıllık bir cihan
imparatorluğunun
hesabı görülecek,
yeni Türkiye Devleti
tescil edilecekti

P ADİŞAH gibi murahhas heyet tâyin edilmez..."

Bu sözler, zaten gergin bir havada toplanan Millet Meclisi'nde bar dağı taşran damla oldu. Artık her kafadan bir ses çıkıyor, eleştirilerin dozu gittikçe sertleşiyordu. Bazı milletvekilleri, oturdukları yerlerden, Lozan'a gidecek delegeleri tesbit eden Bakanlar Kurulu'nu suçluyor, bazıları, "Heyet-i Vekile, vazifesini sulistimal etmiştir" derken, bir kısım üye de, "Hepimiz gidelim" diye bağırıyordu. Meclisin Lozan'la ilgili bu gizli toplantısında iş, o

Millî Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

noktaya kadar getirildi ki, "Bu meclis, bu seçimi yapmaya ehil midir, değil midir?" sorusu ortaya atıldı.

Bir milletvekili, "Daha basit meseleler meclise getirilirken, bu kadar büyük bir mesele niçin kaçırılıyor?" diye eleştiride bulunurken, bazıları da "Lozan'a gidecek heyeti, mutlaka meclisin seçmesi gerektiğini" vurguluyordu. Bu görüşü savunanlar, aksi uygulamanın "millî irade"ye aykırı olacağını öne sürüyordu.

Neydi bu gerginlik?

Savaş kazanılmıştı... Savaşta taraf olan müttefik ülkelerle bütün dünya, yeni Türkiye Devleti'nin hukukunu tanımaya hazırlanmıyor muydu?

TEDİRGİNLİK NEDEN?

Evet hazırlanıyordu.

Ancak, geçmişte de böyle barış teşebbüsleri olmuştu. Genellikle Batı, Türkiye'ye "barış" sözcüğünün ardından, sadece kendi çıkarlarını dikte edip benimsetmek istemişti. Çoğu zaman da bunda başarılı olmuştu. İşte, tedirginlik bundan kaynaklanıyordu.

Geçmişin acı tecrübelerini bir an olsun gözde uzak tutmayan bu meclis, süngünün ucunda kazanılan zaferin, görüşme masalarında sağlamadığını aklından çıkarmıyor, bu defa çok dikkatli olunmasını istiyordu.

Ayrıca meclis, gerek oluşumu, gerek yetkileri bakımından olağan bir meclis değildi. Hem yasama hem yürütme görevine sahipti. Her şeyin ötesinde meclisin birbirinden çok farklı düşüncelere sahip üyeleri, bir noktada ayrılmaz bir bütündü. O da, "millî hâkimiyet" prensibiydi.

Bundan asla fedakârlık söz konusu olamazdı. Onun için de Lozan'a gönderilecek delegeleri hükümet değil, bizzat meclis tayin etmeliydi. Hatta, ayrı bir heyet oluşturularak delegeler denetlenmeliydi.

Bu tartışmalar zaman zaman çok

sert boyutlara vararak, iki hafta ara ile yapılan iki gizli oturumda devam etti. Görüşmeler sırasında, bir başka ilginç konu da tartışıldı. Bu, delegelerin kıyafetleri ve verilecek ödeneklerle ilgiliydi. Bir kısım milletvekili, "elbiselerini giyer giderler" derken, bir bölümü de, "Pro-

tokol neyi gerektiriyorsa onun yapılması"nı, masraftan kaçınılmamasını istiyordu. Sonuç olarak, delegelere birer kat "redingot" yaptırılması, konferans masrafları için de 300 bin lira ödenek ayrılması kabul edildi.

Bu suretle durum, Mustafa Kemal'in planladığı şekilde gerçekleşti. 2 kasım 1922 tarihinde 131'inci birleşimin 2. ve 3'üncü oturumlarını gizli olarak yapan Millî Meclisi toplantısından sonra üyeler, eski Ankara'nın ara sokaklarındaki evlerine dağılırken, bazılarının kafasında hâlâ soru işaretleri vardı. Bazılarının ise, memnurlukları yüzlerinden okunuyordu.

ZAFER VE GURUR

Yenik çıktığı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, daha dört yıl mücadelesini

sürdüren Türkiye, kazanılan zaferden gurur duyuyordu. Dişiyle, tırnağıyla, çoluğu çocuğu, genci ihtiyarıyla, her türlü yokluk içinde sürdürülen Millî Mücadele, kesin zaferle noktalanmış, Ankara yakınlarına kadar gelen düşman, İzmir'de denize dökülmüştü.

Kendilerini hâlâ 1918'lerin galipleri sayan müttefik ülkeler, yıllardır işgal altında inleyen İstanbul'daki temsilcilerinin katıldığı Mudanya görüşmelerinden sonra Türkiye'yi barış konferansına davet ettiler.

Millî mücadelede olağanüstü duyarlık gösteren Meclis, zaferden sonra barış masasına otururken de son derece hassastı. Toplanacak konferans, sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları çözümlmek için toplanan bir konferans değildi. 624 yıllık bir cihan imparatorluğunun hesabı görülecek, yeni Türkiye Devleti tescil edilecekti.

İşte bu nedenle, konferansta Türkiye'yi temsil edecek heyetin, önemli nite-

TÜRKİYE MİLLÎ MÜCADELEYİ DİŞİYLE TIRNAĞIYLA, ÇOLUĞU ÇOCUĞU, GENÇİ İHTİYARIYLA HER TÜRLÜ YOKLUK İÇİNDE SÜRDÜRMÜŞ, ZAFERLE NOKTALAMIŞTI KAZANILAN KESİN ZAFERDEN GURUR DUYUYORDU.

liklere sahip olması gerekiyordu. Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal, Lozan Konferansı'na gidecek heyetin başkanını bizzat seçmeyi uygun gördü.

Aslında, o dönemin başbakanı, Hamidiye kahramanı olarak ün yapan Hüseyin Rauf Orbay, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk ve Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur, kendilerini heyetin tabii üyeleri olarak görüyorlardı. Hatta, Başbakan Rauf Bey, Mustafa Kemal'den, Lozan Barış Konferansı'nda kendisine İsmet Paşa'nın müşavir olarak yardımcı olmasını bile istemişti.

ÇANKAYA'DA

Bu gelişmeler olurken, Çankaya sırtlarındaki eski bir Ankara evinde de başka bir düşünce oluşuyordu. Sonraki

yıllarda, Çankaya Köşkü içinde müze haline getirilen bu evde, Mustafa Kemal, bir grup konuğuyla akşam yemeğinde sohbet ederken, herhangi bir gerekçe göstermeksizin Bursa'ya gideceğini söyledi.

Çevresindekiler, Mustafa Kemal'in durup dururken Bursa'ya gideceğini bildirmesi üzerine, akıllarından geçen "neden ve niçin"lere boş yere cevap aradılar. Hiçbiri gezi sebebini sormadı. Mustafa Kemal de bir açıklama yapmadan arkadaşlarına veda etti.

Mustafa Kemal, Rauf Bey'in başkanlığında Lozan'a gönderilecek heyetin başarılı olacağından emin değildi. Kafasında başka bir isim vardı.

Paşa, Bursa'ya giderek Mudanya Mütarekesi'nden sonra bu ile geçen İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'la görüştü. Bu görüşmelerde, İsmet Paşa'ya herhangi bir şey söylemedi. Ama, Ankara'da bulunan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'e bir "gizli-sıfre" göndererek, "Bakanlıktan

istifa etmesini, yerine İsmet Paşa'nın seçilmesi için yardımcı olmasını" istedi. Yusuf Kemal Bey, bu şifreye hemen cevap verdi, "icabımı yapacağımı" bildirdi.

Mustafa Kemal, bu cevabı alınca rahatladı. Ancak ondan sonra İsmet Paşa'ya "Lozan Konferansı'na başdelege olarak gönderileceğini" duyurdu. İsmet Paşa, öneriyi önce şaşkınlıkla karşıladı, asker olduğunu hatırlatarak itiraz edecek oldu, daha sonra da "Bunu, bir emir kabul ettiğini" bildirdi.

Yusuf Kemal Bey'in istifasından hemen sonra, İsmet Paşa Dışişleri Bakanı oldu. Bakanlar Kurulu, İsmet Paşa'yı başdelege olarak görevlendirdi. Sağlık Bakanı Rıza Nur ile Maliye eski bakanlarından Trabzon Milletvekili Hasan Saka da delegasyona dahil edildi.

İLK TOPLANTI

Millet Meclisi, 18 ekim 1922 tarihinde konuyla ilgili ilk gizli toplantısını yaparken, konferansın yeri henüz belli değildi. Bu toplantıda, gönderilecek delegelerin seçiminde titiz davranılması ve savunulacak konularla ilgili hazırlıklar üzerinde duruldu.

Söz alan milletvekilleri, genellikle bu konulara değindiler. Konferansın Türkiye'de toplanması gereği'ne işaret ettiler. Bu arada, uzun bir konuşma yapan Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey, "Milletimizin can vergisi, kan vergisi ile elhamdülillâh bir muzafferiyet kazandık. Şimdi cihan, hukukumuzu tanıyacağını ilan ediyor" dedi, şunları ekledi:

"Arkadaşlar, Türk askeri daima kazanmış, sulh masasında ise kaybedilmiştir. Bu, ilminizin, ehliyetimizin noksanlığından değil, lâkaydimizden mütevellittir. Biz Avrupalılar gibi kendi meselelerimizde düşünüp çalışmıyoruz. Aleyhimizdeki hazırlıklara, haksızlıklara karşı, kendimizi galip getirecek bir vaziyette bulunmuyoruz. Yalnız Mehmet'in süngüsüne müracaat ediyoruz. Demek ki, Mehmet vazifesini yaptı, iş dimağa kaldı."

Lozan delegeleriyle ilgili esas tartışma, 2 kasım 1922 tarihindeki Millet Meclisi birleşiminin gizli olarak yapılan ve geç saatlere kadar süren 2. ve 3'üncü oturumlarında oldu.

Konu ele alınır alınmaz da tartışma başladı. Mersin Milletvekili Selahattin Bey, Başbakan'a, "Gönderilecek delegeler kimin delegeleridir, kimin namına gidiyorlar, bunları kim gönderiyor?" sorusunu yöneltti.

Başbakan Rauf Bey, buna "Büyük Millet Meclisimizin itimadını haiz hükümetimiz namına gidiyor" karşılığını verdi.

Başbakan Rauf Bey, delegelerin Bakanlar Kurulu'na tesbit edildiğini,

**BATI TÜRKİYE'YE GENELLİKLE «BARİŞ»
SÖZCÜĞÜNÜN ARDINDAN SADECE KENDİ
ÇIKARLARINI DİKTE EDİP BENİMSETMEK İSTEMİŞTİ.
ÇOĞU ZAMAN BUNDA BAŞARILI DA OLMUŞTU.
İŞTE, TEDİRGİNLİK BUNDAN
KAYNAKLANIYORDU**

Millet Meclisi'nde Lozan gizli görüşmeleri

onlara izin verilmesi için Meclis'e başvurulduğunu belirtti, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Murahhas heyetin gitmesi, behem-mahal sulh veya harbin idamesi demek değildir. Onlar, yüce meclisin nihai kararıyla olacaktır. Bakanlar Kurulu vechesini Meclis'ten almıştır. O da, en açık anlamıyla Misak-ı Milli'dir.

«HEPİMİZ GIDELİM»

Daha sonra söz alan Sinop Millevtekili Hakkı Hami Bey, konferansa gönderilecek heyetle ilgili görüşlerini anlatırken, "Yüce heyetiniz nasıl orduyu yürütmüş, düşmanı tepelemişse, bugün siyaset âleminde de zaferi kazanmak için bir heyetle değil, hepimizin gitmesi lazımdır" dedi. Bu sözlerden sonra Meclis salonunda "Hepimiz gidelim" sesleri yankılandı.

Bu arada, Karahisar Millevtekili Mehmet Şükrü Bey, "Hepimiz görüşümü mü belirtmiş olursak, gitmiş oluruz. Sakarya harbine hepimiz gitmedik, görüşlerimizi söyledik ve öylece iştirak etmiş olduk" dedi.

İzmir suikastinden sonra İstiklâl Mahkemesi kararıyla idam edilen Lazistan Millevtekili Ziya Hürşit de toplantıda en sert çıkışları yapanlar arasındaydı. Hürşit Bey, "Millet azmetmiş, düşmanları kovmuştur. Bu, Meclis'in sayesinde olmuştur. Büyük Meclis, bunun sonucunu almak için zevat göndercektir, vaziyeti müdafaa edecektir. Meclis bu hakkı kimseye vermez. Üç senedir kan dökmüş olan bu milletin hakkını müdafaa etmek, dahilen ve haricen bizim borcumuzdur. Gerekenleri Meclis'e gönderir" dedi.

Bu sözler üzerine Bolu Millevtekili Hilmi Bey, oturduğu yerde, "Yanlış söylüyorsun" diye bağırdı. Ziya Hürşit buna, "Ben senden ders alacak değilim" karşılığını verdi. Tokat Millevtekili Mustafa Bey de oturduğu yerden Meclis Başkanı'na hitaben şunları söylüyordu:

"Bu mecliste her gün birbirimizle kavga mı edeceğiz. Biz de burada görüşlerimizi söyleyemeyecek miyiz?"

Erzurum Millevtekili Hüseyin Avni Bey de şöyle konuştu:

Yusuf Kemal Tengirşenk

Dr. Rıza Nur

Başbakan Rauf Bey, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur kendilerini

Lozan'a gidecek heyetin doğal üyeleri gibi görüyorlardı. Hatta Rauf Bey, Mustafa Kemal'den İsmet Paşa'nın Lozan'da kendisine yardımcı olmasını istemişti İsmet Paşa ile Lozan'a gidecek heyete Rıza Nur katıldı. Trabzon milletvekili Hasan Saka da heyetteydi.

Hasan Saka

İsmet Paşa, Lozan Konferansı'na başdelege olarak gönderileceğini duyunca önce şaşırdı, asker olduğunu hatırlatıp itiraz etti, ama daha sonra bunu emir kabul ettiğini bildirdi

İsmet İnönü

Mustafa Kemal'in, «İsmet Paşa'da konuşsun» diye hatırlatması üzerine İnönü kürsüye gelerek, «Müsterih olmalısınız» dedi. «Bütün müşavirlerin fikirleri dinlenecektir. Başka bir denetim heyetinin bulunması ise hiçbir fayda getirmez. Aksine işleri zorlaştırır»

Mersin milletvekili
Selahattin Bey

**Mersin Milletvekili
Selahattin Bey,
Başbakan Rauf Bey'e,
«Gönderilecek delegeler
kimin delegeleridir,
kimin namına
gidiyorlar, bunları
kim gönderiyor?»
sorusunu yöneltti**

lıdır. Bunun için asgarî sayıda tutulmalıdır. Ne kadar az olursa, o kadar iyi olur. Ayrıca, ihtiyaca kâfi derecede müşavirler vardır. Müsterih olmalısınız, bütün müşavirlerin fikirleri dinlenecektir, oyları alınacaktır. Murahhas heyet-ten başka bir denetim heyetinin bulunması ise, hiçbir fayda getirmez. Aksine, işleri zorlaştırır.”

İsmet Paşa'nın konuşmasından sonra, Karahisar Milletvekili Mehmet Şükrü, Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı, Mersin Milletvekili Selahattin, Erzurum Milletvekili Süleyman Necati ve arkadaşları, “Delegelerin Meclis’ce seçilmesi”ni, Gaziantep Milletvekili Yasin Bey de, “Bakanlar Kurulu’na alınan kararın onaylanması”nı öngören önergeller verdiler. Oylama sonunda hükümetin kararı 61’e karşı 121 oyla benimsendi. Böylece delege sorunu çözümlenmiş oldu.

Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, oylamadan sonra kısa bir konuşma yaparak şöyle dedi:

“Yüce meclisin itimat ve teveccühüne teşekkür ederim. Buna istinaden sulh konferansında millî isteklerimizin müdafaa ve istihsaline çalışılacağı tabiidir. Konferansta murahhaslarınızın hattı hareketi, yüce meclisçe kabul edilen anlaşmalarla Misak-ı Millî’den mülhem olacaktır.”

Daha sonra, heyete verilecek ödenek konusu ele alındı. Dışişleri Bakanlığı bütçesine “Sulh Konferansı” faslı açılarak 300 bin lira konuldu. Bu arada, delegelere birer kat “redingot” yaptırılması kararlaştırıldı.

Bazı üyeler, delegelere ve diğer görevlilere verilecek harcırah yevmiyelerine karşı çıktılar. Aydın Milletvekili Tahsin Bey, tepkisini, “İnsaf edelim arkadaşlar, biz bu parayı kimlerden alıyoruz, nasıl sarfediyoruz?” diye dile getirdi.

Bu arada başkan, görüşmelerin yeterliği konusunda iki önerge verildiğini belirtince, Mustafa Kemal Paşa, “İsmet Paşa da konuşsun” diye hatırlatma yaptı. İsmet Paşa kürsüye gelerek şunları söyledi:

“Murahhas heyetimizin konferansta nasıl çalışacağını şöyle düşünüyorum: Heyet-i murahhasamızın, meselelerimizi, davamızı tamamiyle kavramış, karar ittihazına muktudur, asla aralarında fikir ayrılığı olmayacak ve bütün dünyaya sızdırmayacak bir heyet olma-

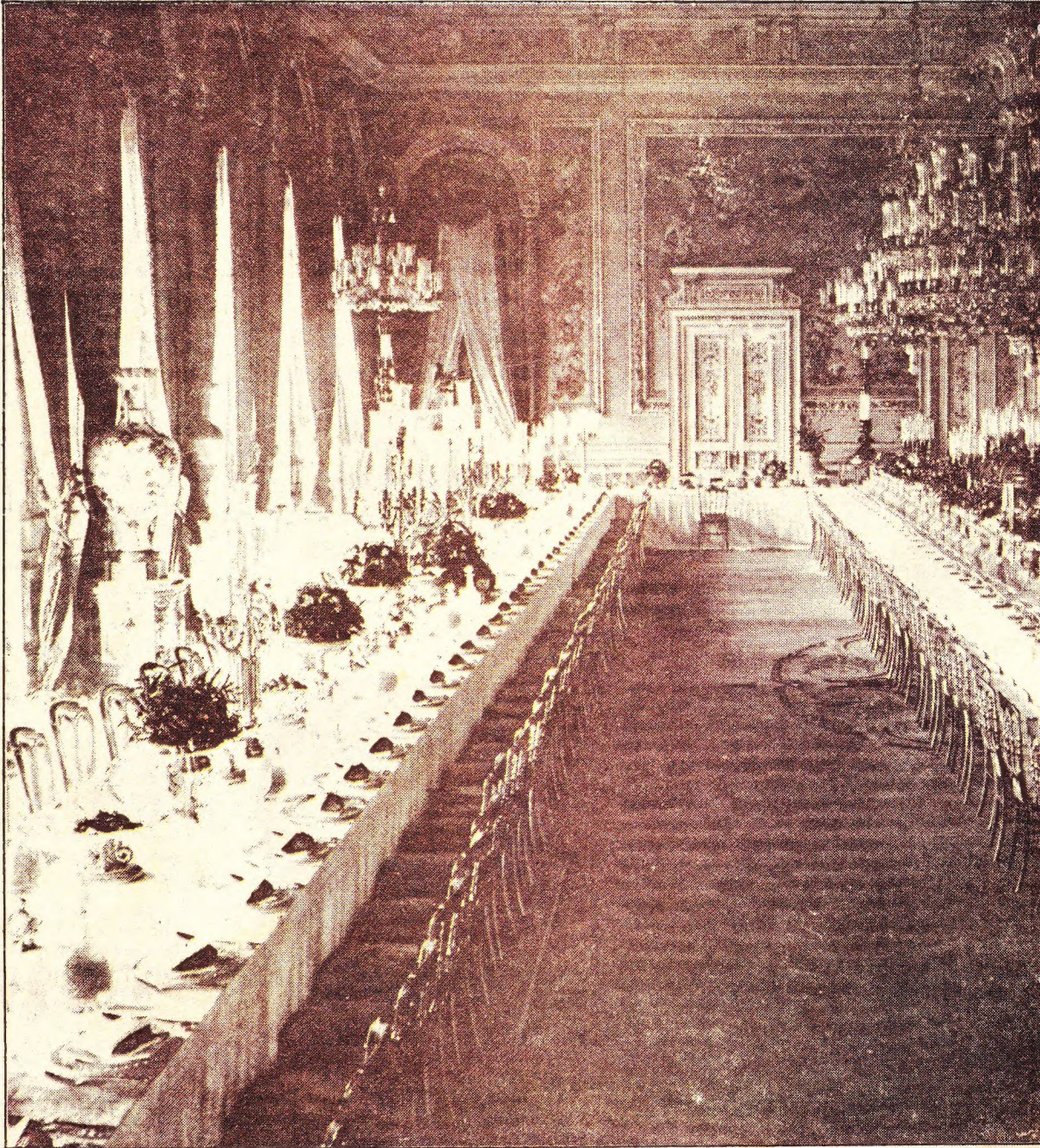
“İsmet Paşa Hazretleri gidecektir. İlmî, ahlâkî, fazileti ile bize kendilerini tanıtmışlardır. Askerî görevde durumu en mükemmel şekilde kestirebilirler. Maliye kapısına girdikleri zaman iş değişir. Asıl hayatı mesele budur. İsmet Paşa’dan bu hususta bir şey beklemek haksızlıktır. Benden askerlik beklemeyeceğiniz gibi, ondan da maliye ve iktisadiyata dair azim hizmet beklene-
mez.”

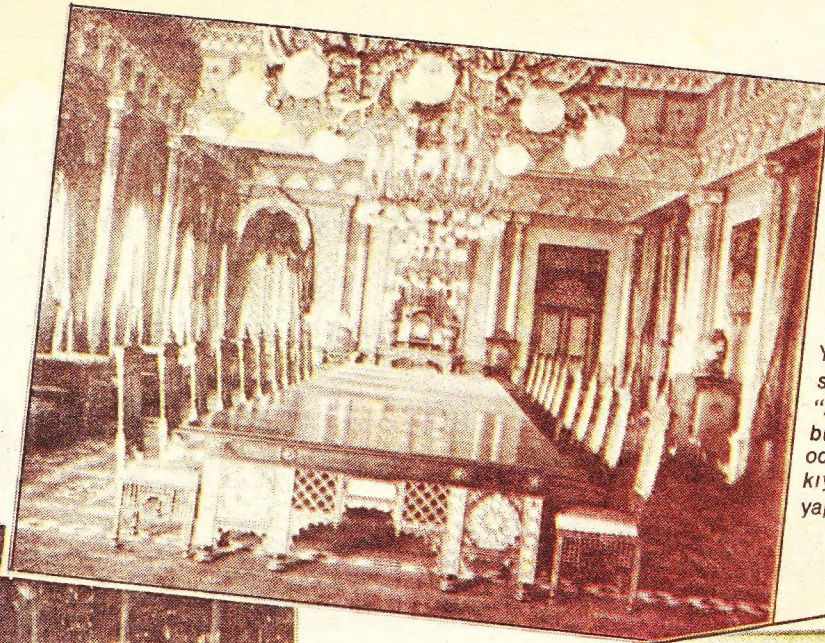

Lazistan
milletvekili
Ziya Hurşit Bey

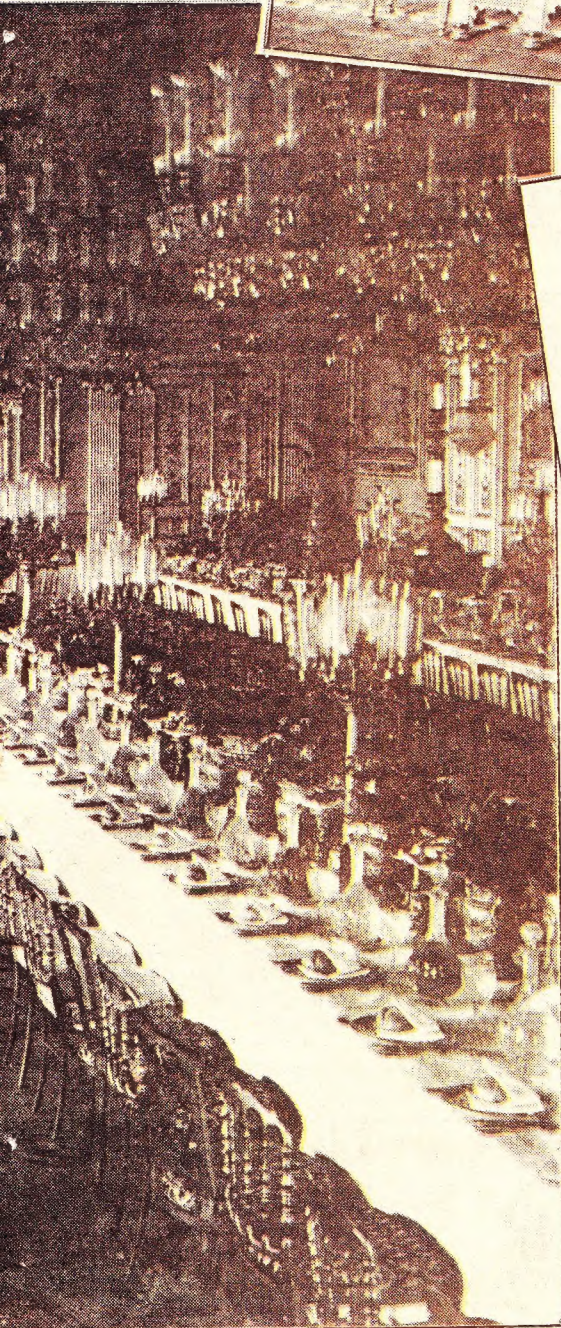
Yıldız Sarayı'nın Türbasınında yayınlanan ilk fotoğrafları

Yıldız Sarayı'nda büyük ziyafet salonu. Tüm yemek takımlarının altın olduğunu ve tarihinde ve bir kez Meclis-i Mebusan üyelerine ziyafet vermek için kullanılan salonun bu resmi, ilk olarak 1909 yılında yayınlandı.

Yıldız'da yemek salonlarından biri. "Arabesk" adı ile anılan bu salondaki yemek odası takımları, en kıymetli ağaçlardan yapılmıştı.

Sarayın ana binalarından olan Tören Köşkü.

BEŞİKTAŞ sirtlarında 19. yüzyılın son yarısında yapılan Yıldız Sarayı, İkinci Abdülhamid döneminde devlet yönetiminin merkeziydi. Daha önce padişahların resmî ikâmetgâhları Topkapı ve Dolmabahçe sarayları olduğu halde Abdülhamit, çevresi yüksek duvarlarla çevrili ve korunma açısından daha güvenli olan Yıldız Sarayı'nı seçti. Sonraki yıllarda saraya cami ve tiyatro gibi yeni binaların eklenmesiyle burası Sultan'ın ve yakın çevresinin halktan ayrı bir yerleşim merkezi haline geldi. Abdülhamid'in kuruntulu yaşamını sürdürebileceği bir yer olan Yıldız Sarayı, o devirlerde Osmanlı sınırları içerisinde yaşayanların ve özellikle rejime karşı olanların korkulu rüyasıydı. Basında "Yıldız" kelimesinin kullanılması bile yasak sayılıyordu.

Saray, İkinci Meşrutiyet'in ilânından ve Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinden sonra büyük bir yağmaya uğradı. Koleksiyonlar ve çok değerli tarihî eserler bu yağmada parçalandı veya yağmacılarca paylaşıldı. Sarayın kurtarılan tek bölümü olan kütüphanesi, bugün İstanbul Üniversitesi kütüphanesinin temelini oluşturmaktadır.

Abdülhamid'in devlet yönetiminde bulunduğu 33 yıl boyunca türlü olaylara sahne olan Yıldız Sarayı'nın resimleri, Türk basınında ilk kez İkinci Meşrutiyet'ten sonra yayınlandı.

KADRO

Vedat Nedim:
«Biz komünistlikten
geldiğimiz için, bize
daima mani olmaya çalıştılar»

İSMET PAŞA VE KADRO DEVLETÇİLİK KONUSUNDA UYUŞUYORDU

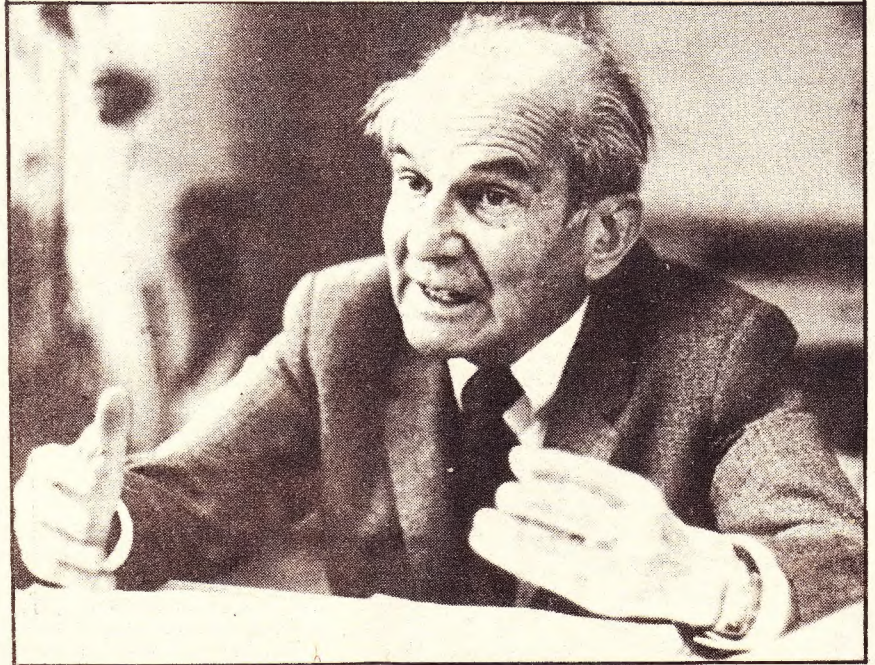
Ağaoğlu: «Kadrocular
sanki devrimin irade
ve çıkarlarını yalnız
onlar temsil
ediyorlarmış gibi
davranıyor, devrimi
tekelleri altına
almaya çalışıyorlar»

KADRO dergisinin Yazı İşleri
Müdürü Vedat Nedim Tör, «Biz
eskiden komünistlikten geldiği-
miz için...» diyor ve şöyle sürdürüyordu
konuşmasını:

«Bize daima mani olmaya çalıştılar.
Sonra da bir gün dergimizin sahibi
Yakup Kadri Bey'i zoraki diplomat
yaptılar. Yani büyükelçi olarak gönder-
diler. Biz de bundan bizim yayınlarımızın
istenmediği anlamını çıkardık ve
Kadro'yu kapattık.»

Gerçekten de Kadro'nun kapanışı
böyle olmuştu. Kadrocular şöyle diyor-
du:

«Türkiye, devrim içindedir. Bu dev-
rim durmadı. Geçirdiğimiz olaylar,
tanık olduğumuz kırgın görünümle-
rinin sadece bir sayfasıdır. Ayaklanma
devrimin amacı değil, aracıdır.»

Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya gibi 1927 Tevkifatına kadar TKP üyesiydi. Şefik Hüsnü Değmer'in yurt dışında olması nedeniyle 1925-27 döneminde Komünist Partisi'nin genel sekreterliğini de yapmıştı.

Şevket Süreyya'nın Kadrocular ara-
sında özel bir görünümü vardı. Derginin
ideolojisini başyazılarıyla belirlemeye
çalışıyordu. Kadro ve Kadrocularla
önemli tartışmaları olan Serbest Partici
Ahmet Ağaoğlu da bu dergi için şöyle
diyordu:

«Şevket Süreyya'nın Kadro ve Dev-
rim kitabından anladığıma göre, Kadro-
cuların başka endişeleri, devrimimizin
ideolojisini saptamaktır.»

Fakat bunu kim yapacak?

Kitap yanıt veriyor:
«Kadro...»

«İLKELERİ ŞUURLANDIRANLAR»

Kadro nedir ve kimdir?

Kitap yine aynen yanıt veriyor:

«Kadro, devrimin gerçekinden çıkarı-
lan ve onun akışına uygun bir şekilde

açıkladıkça şekillenmiş ve teorik ilkeleri suurlandırılmıştır..."

Kadro, o dönemin başbakanı İnönü'den de gerekli korunmayı görüyordu. Cumhuriyetin 10. yılında İnönü'nün bu dergiye yazdığı bir yazı da, bunun belirli bir kanıtıdır.

İnönü'nün devletçilik anlayışıyla Kadro'nun devrim ve ekonomi anlayışı aynı yöneydi.

Örneğin, Kadro dergisi İnönü için şöyle diyordu:

"İsmet Paşa'nın 1930 yazında Sivas Tren İstasyonu'ndaki konuşmasını hatırlıyoruz:

İlk lokomotifin vardığı noktaya bir büyük tak yapılmıştı ve takın üzerinde şu kelimeler vardı:

— Dumlupınar... Lozan... Sivas... Ve daha ileri...

«SIVAS VE DAHA İLERİSİ...»

Dumlupınar'ı, Lozan'ı birer birer geçip Sivas'a gelen Başbakan, bu çıplak Anadolu platformunda ve yakıcı bir yayla güneşi altında, kendi demiryolu politikasını açıklıyordu. Alnı terden yanıyor, sesi susuzluktan bunalıyordu. Meçhul ufuklara karşı sıkılan yumruklarında, bir eseri çamurlara çalmak istenen bir sanatkarın, bir akidesi hakarete uğramış bir müminin zaptolunmaz öfkesi.

Sivas konuşması günlerini unutmayanlar, bu öfkenin anlamını hatırlarlar:

Dumlupınar-Lozan yolu ile Sivas'a gelen ve daha ilerilere gitmek isteyen bir Türk Başbakanı, Sivas İstasyonu'nda devletin demiryolu politikasını açıklarken, İzmir'de bir parti lideri bize, Uluslar Derneği'nin kontrolü altında bir memleket olmak yolunu gösteren Mösyö Müller'in diliyle konuşuyor, İzmir sokaklarında bir kalabalık, bu sesin peşinden alabildiğine koşuyor ve İstanbul'da bir gazetede, Sivas İstasyonu'na ilk treni götürmeleri, cepleri şampanya şişeleri dolu bir sarhoş kafilé gibi tasvir ediyordu.

O günlerde bir gence:

— Başbakan'ın demiryolu politikası nedir?

Diye, bilmem ki sordunuz mu? Eğer sormamışsanız bile, inanınız ki, alacağınız cevap, Sivas'ta başka, İzmir'de başka olacaktır."

KARŞI ÇIKANLAR

Ama Kadro'nun ve İnönü'nün bu politikasına karşı çıkanlar da vardı ve bu gelişim, Türkiye'de yeni bir ekonomik oluşum yaratacaktı.

Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Ahmet Ağaoğlu Kadro'ya ve Kadro'nun düşüncesine karşı çıkıyordu. Ağaoğlu Azerbaycanlıydı. Malta sürgününden sonra Ankara'ya gelmiş ve Atatürk'ün

yakın çevresine girmişti.

Atatürk, Bağımsızlık Savaşı günlerinde Ahmet Ağaoğlu'nun başkanlığında "Halkı Aydınlatma Kurulu" kurdurmuştu. Ağaoğlu, çevresine topladığı gençlerle çoğunlukla köylere giderek Bağımsızlık Savaşı'nın nedenlerini açıklıyordu.

Ağaoğlu, daha sonra Matbuat Umum Müdürlüğü (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) görevine atanmış, o dönemde bu genel müdürlük, doğrudan doğruya Meclis Başkanlığı'na bağlı olduğu için, Atatürk'ün iç ve dış basınla ilişkilerini yönetmiştir.

1932 yılı ocak ayında "İnkılabın ideolojisini kurma" amacıyla yola çıkan ve Kadro dergisini yayınlayan aydınlar grubundan Burhan Belge...

Ağaoğlu, 1926 yılında Atatürk'e bir rapor vererek partinin durumunu incelemiş, raporu büyük bir dikkatle okuyan ve birçok satırların da altını çizen Atatürk de bunu arkadaşlarına göstermiştir. Üstelik, bu raporu arkadaşlarına gösterirken:

"Bakın" demiştir, "Ahmet Bey işaretler veriyor".

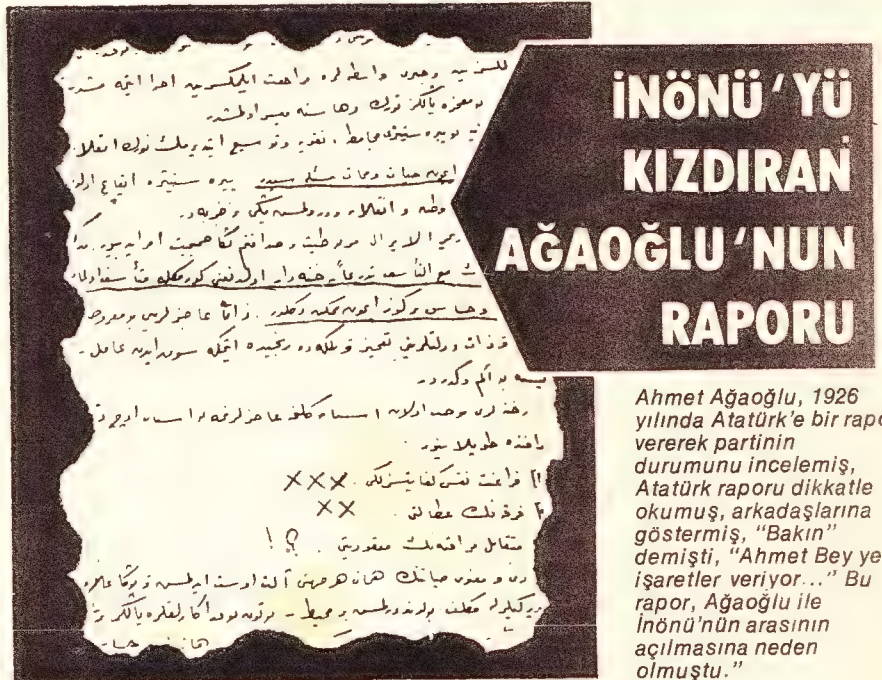
Rapor, Ağaoğlu'nun ilişkilerinde olumlu bir dönem açarken, İnönü'yle arasının da açılmasına neden olmuştu.

RUSYA'DAKİ TARTIŞMA

Ağaoğlu, Kadro hareketi sırasında Kadroculara karşıydı. Bu nedenle yazdığı yazıda Sovyet Rusya ile bir karşılaştırma yaparak şöyle diyordu:

"Son zamanlarda, Bolşevik liderleri arasında konumuzla ilgili ve özen gösterilecek bir polemik yapılmaktadır.

Polemik yapanlar bir tarafta Troçki, öteki tarafta Stalin, Molotof ve Radek'tir. Troçki, eski arkadaşlarını beceriksizlikle ve Rus Bolşevizmini de artık

Ahmet Ağaoğlu, 1926 yılında Atatürk'e bir rapor vererek partinin durumunu incelemiş, Atatürk raporu dikkatle okumuş, arkadaşlarına göstermiş, "Bakın" demişti, "Ahmet Bey yeni işaretler veriyor..." Bu rapor, Ağaoğlu ile İnönü'nün arasının açılmasına neden olmuştu."

KADRO

durgunluğa uğrayarak köylülerle işçiler arasında sallanan bir bürokrasi durumuna girmiş olmakla suçluyor.

Ötekiler ise, yanıtlarında Troçki'yi, Rusya'da halkın yüzde 80'ini kapsayan köylüyü hesaba katmamakla ve bu temel etkiyi gözönüne almamakla suçladılar ve bunu kanıtlamak için eski bir yazısı olan 'Durmaksızın devrim' adlı yapıtını anımsattılar. Buna yanıt veren Troçki, bu eski yazısını tamamlayarak yeniden yayınladı.

Bu kitaptan anlaşıldığına göre daha 1905 devrimi gerçekte bugünkü Bolşevik

Yalnız Troçki tersini ileri sürmüştü. Troçki'ye göre demokrasi yöntemi kökleşmemiş ve kapitalist sınıflar henüz kuvvetlenmemiş olan bölgelerde sosyal devrim daha kolay yapılmış. Çünkü henüz bilinçlenmemiş olan bu gibi bölgeler, sosyal devrime karşı sürekli ve kesin bir dayanma göstermezlermiş."

LENİN KUŞKULUYDU

Temel noktalarını kısaca özetlediğimiz bu polemik bizim için çok değerlidir. Ondan alacağımız çok değerli dersler vardır.

Polemikten açık bir şekilde anlaşılıyor ki, daha 1905 yılında Bolşevik liderleri için bile geniş bir oranda devletçilik sorunu bir bilinmeyen konuydu. Lenin gibi güçlü insanlar bile kuşku içindeymişler. Oysa o zaman dahi Rusya, sanayi ve teknik bakımdan bizim bugün içinde bulunduğumuz koşulların kat kat üstündeydi. Bize oranla sanayi gelişmişti. Avrupa düzeyinde yüzlerce uz-

oranda ilgilenmek ve devrimci Türkiye'nin geleceği hakkında düşünmek ve söylemek hak ve yetkisine sahip olduklarını tanımayı bir vatandaşlık hakkı diye kabul ederiz.

Halbuki Kadrocular bunun tersine olarak devrimi benimseyerek tekeli altına almak ve sanki devrimin irade ve çıkarlarını yalnız onlar temsil ediyorlarmış gibi davranarak herkese "ister istemez" kendi iradelerini kabul ettirmek iddiasındadırlar. Biz bu garip ruh davranışını devrimi tâ temelinden yadsımak ve egemenliğe doğru yol açmak anlamında alıyor ve buna karşı gelmeyi Türk devrimini bu garip ruh durumuna karşı savunmayı bir ödev kabul ediyoruz.

İkinci derin ayrılık, devletçilik ve Kemalist kavramları hakkındaki anlayıştır. Gerçekten bizde devlet için gerektiği ve gereksinim olduğu zamanlar görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmak ve sosyal düzeni korumak için elkoymak yetkisini tanıyoruz. Fakat bu gerek ve gereksinimi değerlendirmek konusundandır ki, aramızda ayrılık başlıyor. Kadrocular Batı'da çıkmış olan Batı yaşantısının doğal sonuçları bulunan görüşlerden kaynaklanarak şimdiden devletin kişiyi kaldırarak yüksek teknoloji ve ekonomik birikimlerini eline almasını öneriyorlar.

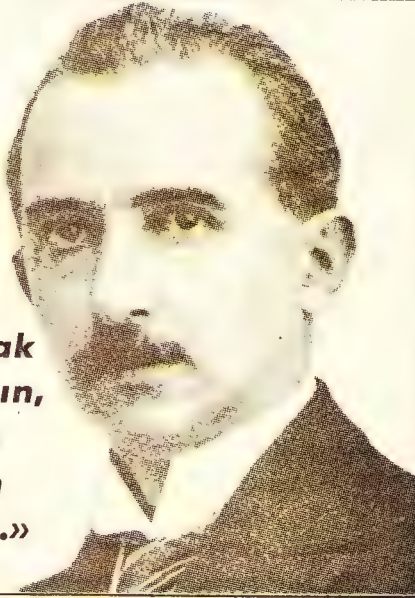
Biz ise bu görüş ayrılıkları için bizde henüz taban hazırlanmamış olduğundan kişinin kaldırılmasını ve devletin girişimci olarak ekonomi ile uğraşmasını ülke için çok tehlikeli kabul ediyoruz ve bu kuşkularımızı Batı'daki görüş ayrılıklarının ne gibi etkilerini ürünü olduğunu ve bu etkilerin bizde henüz varolmadığını göstermekle doğruluyoruz.

HELE HELE BÖYLE YOKSUL BİR ÜLKEDE

Bunun yanı sıra başında kişinin yetiştirmediği ve yapamadığı önemli ve gerekli işleri devletin üzerine almasını ben de Kadrocular kadar kabul ederim. Fakat gerek olmadan ve buna gerek duyulmadan yalnızca gelecek ve olası tersliklere olanak vermemek kuşkusuyla yürütme-yi milletin yerine geçirmek ve bütün teknik örgütü ile ekonomik birikimlerini yürütmenin faaliyet ve teşebbüslerinden beklemek bizce gayet tehlikeli bir yola sapmak olur. Ve hele Türkiye gibi yoksul ve olanakları sınırlı olan bir ülkeyi bu konuda diğer ülkelere örnek ve yol gösterici duruma sokmak gibi çekici vaatler ileri sürmek anlayışımı kabul edemiyoruz.

Türk köylüsünden aldığımız vergilere, "Yüksek teknik cihazı ve ekonomik birikimleri oluşturmak, gelecek terslik"leri insanlığa örnek olmak üzere yok edeceğiz. Ne alâ. Cervantes'in ruhuna rahmet."

**Kadro dergisi
inönü için şöyle
yazıyordu:
«Meçhul ufuklara
karşı sıkılan
yumruklarında, bir
eseri çamura çalınmak
istenen bir sanatkârın,
bir akidesi hakarete
uğramış bir müminin
zaptolunmaz öfkesi...»**

vik liderleri arasında bir sorun olmuş ve şiddetli tartışmaları yaratmış.

Sorun şu, Rusya gibi henüz demokrasi rejimini görmemiş ve sanayi oldukça geri kalmış bir ülkede, birdenbire sosyal devrimin yapılması yani yoğun devletçilik ilkesine dayalı bir yönetimin kurulması olanaklı mıdır? Böyle bir girişimde bulunmak uygun olur mu?

O zaman Lenin de başta olmak üzere tüm Bolşevik liderler bu soruya olumsuz yanıt vermişler ve Rus Bolşeviklerinin şimdiki Rus demokratlarına yardım etmelerini daha uygun bulmuşlardır.

manlar yetiştirmekte ve teknik gereçleri karşılanamayacak kadar bizimkinin üstündeydi.

TÜRKİYE'YE GELİNCE

Devrim etrafında toplanmış olan Türklerin hepsi hem Kemalist, hem devrimci, hem de devletçidirler. Yalnız bizimle Kadrocular arasında bazı derin ayrılıklar vardır. Ayrılıklardan birisi, devrime karşı takınılan davranıştır. Biz bütün devrimci güçleri, devrimle aynı

PRENS SABAHATTİN

TAHA TOROS

KONGRENİN TÜM GİDERİNİ SABAHATTİN BEY KARŞILADI

ABDÜLHAMİD'İN
ÇABALARI
BOŞA GİTTİ VE
JÖNTÜRK
KONGRESİ
TOPLANDI

1902 şubatında Paris'te toplanan Jöntürk Kongresi'ni bir Fransız ressam da izlemiş ve daha sonra bu resmi yapmıştı. Resimde numaralanmış olanlar, Lütfullah

Bey (1), Prens Sabahattin (2), M. Sathas (3), İsmail Kemal Bey (4), Hoca Kadri Efendi (5) ve Ahmet Rıza Bey'dir (6).

Prens Sabahattin'le kardeşinin daveti üzerine İttihat ve Terakki üyeleri, Mısır, İtalya, İsviçre, Romanya ve İngiltere'den Arnavut, Ermeni, Arap, Türk, Musevi delegeler bir araya geldi

HÜCUMLARIN yöneldiği konu, daha çok "adem-i merkeziyet"ti. Buna karşı onlar özellikle şöyle diyorlardı:

"Adem-i merkeziyet fikri, yurdu bölünmeye kadar götüren bir yanlış anlamaya neden olabilir. Türkiye'deki bazı azınlıklar, bu tür uygulamayı bölgesel bir imtiyaza, hatta bağımsızlığa götürecek tutum ve davranış içine girebilirler. Ermeniler, Arnavutlar,

PRENS SABAHATTİN

Araplar içinden (adem-i merkeziyet) doktrinini bağımsızlık anlamına alanlar çıkabilir. Büyük Türkiye'nin parçalanmasına yol açılabilir."

merkeziyet) şeklinde ifade etmişti. Onlara göre bu iki sözcük, aynı anlamda kabul edilmeli ve yorumlanmalıydı. Sabahattin Bey'le, Paris'teki kalaba-

söz sahibi olabiliirdi. Sabahattin'i desteklemesinin, ileride Katoliklerin hakimiyetini doğuda sürdürebilmesini amaçladığı da akla gelebilirdi. Jöntürklerle daimi surette ilgisini sürdüren Fesch, 1908 inkılâbından sonra Türkiye'ye geldi.

1902 yılının şubatında düzenlenen Paris'teki büyük Jöntürk Kongresi, devrin basınına, "Osmanlı Hürriyet-perveran Kongresi" adıyla yansıdı. Bu kongrenin —ta Mısır'a kadar giderek— bütün hazırlıkları, Prens Sabahattin'le kardeşi Lütfullah tarafından yapıldı. İki kardeş bir beyanname yayımlayarak, yurt dışındaki bütün Jöntürkleri, vatanından veya sürgün yerinden kaçmış olanları, tasarladıkları kongreye davet ettiler. Paris'teki (İttihat ve Terakki Cemiyeti) mensupları, başta Ahmet Rıza Bey olmak üzere kongreye katıldılar. Kongrenin bütün masrafları Sabahattin Bey tarafından karşılandı. Mısır'dan, İtalya'dan, İsviçre'den, Romanya'dan, İngiltere'den, Türk, Ermeni, Arap, Arnavut ve Musevî delegeleri de bu kongrede hazır bulundular. Büyük yankıları olan bu toplantı, Avrupa basınında (Osmanlı Liberalleri Kongresi) adıyla nitelendirildi.

Fransız basın mensuplarından üç kişi, katılanların resimlerini çizen bir ressam da toplantıyı izleyenler arasındaydı.

Sultan Hamid, böyle bir kongre yapılacağını haber alınca, yabancı devletlere yine notalar göndermeye başladı. Elçilerini sıkıştırdı. Jöntürklerin bu tür çalışmalarını engellemek için ne lâzımsa yaptı. Hatta bazı gazetecilere —Paris Sefiri Salih Münir Paşa eliyle— rüşvetler gönderildi. (Buna dair, Salih Münir Paşa'nın hususi evrakı arasından, özel arşivimize intikal etmiş, korkunç belgeler vardır.)

Kongre için müsait salon tedarikinde güçlük çekilirken, Fransız Akademisi azasından Lefevr - Pontalis, Trocadero'daki evinin kapısını sonuna kadar açtı.

JÖN TÜRK KONGRESİ GÜNDEMİ

- **Milletle yöneticilerin bağı kalmadı. Kötülüklerin kaynağı yöneticilerdir.**
- **Türkiye'de yaşayan değişik din ve soydan gelenlerin beraberliği sağlanmalıdır.**
- **Üç amaç vardır: «Devlet bütünlüğünü korumak, iç barış ve 1876 Kanun-u Esasisi'nin uygulanması»**
- **Berlin anlaşması hükümlerine uyulmalıdır**

Sabahattin Bey ise (adem-i merkeziyet) konusunu, gerek Paris'te ilk ortaya attığı yıllarda, gerek 1908 Meşrutiyet İlânı'ndan sonra yurda dönüşünde verdiği konferanslarla, çıkardığı broşürlerle, uzun uzadıya izah etti. O, adem-i merkeziyet düsturunun bir siyasi, bir idarî yönü bulunduğunu söylüyordu. Uygulanacak olan ve üzerinde durulan husus, idarî yönüydü. Yani kırtasiyeciliğin kaldırılması, merkezden yönetim yetkisinin kısmen mahallî idarelere verilmesi halkın bu suretle kendi işlerine kendi çabaları ile yönetmesi şeklinde yorumlanmalıydı. Yoksa bölgelere bağımsızlık verilmesi anlamına alınmamalıydı. Sabahattin Bey grubunun sözcüleri de bu savunmalara katılıyor ve şöyle diyorlardı:

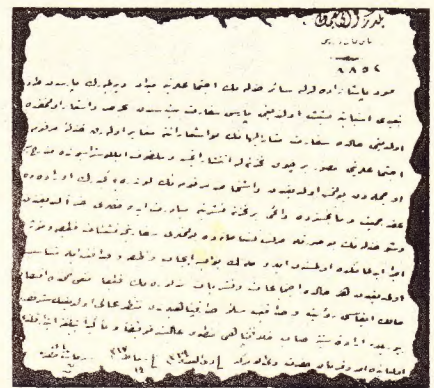
Mithat Paşa, ilk (Kanun-ı Esasi)'yi hazırlarken (tevsi-i mezuniyet) yani yetkilerin genişletilmesi sözcüğünü, kanunun metnine bizzat koymuştu. İkinci kere Meşrutiyetin kabulünde düşünülen yönetim, Birinci Meşrutiyet Anayasası'ndaki temele göre oturtulduğundan, Mithat Paşa'nın düşündüğü (tevsi-i mezuniyet)'i Sabahattin Bey (adem-i

lık Jöntürk grubunun lideri olan Ahmet Rıza Bey arasındaki kalem ve söz düellosuna iki yabancının karışması dikkatle incelenmeye değer. Bunlardan biri Ernest Edmondson Ramsaur (1) diğeri Fesch adlı ünlü bir papazdır (2).

Ernest Edmondson (The Young Turks) adlı eserinde, Sabahattin'i şiddetle eleştiriyor, ortaya attığı eskimiş fikirlerin Türkiye'ye uygulanmasında bir mucize gerektiğini söylüyordu. Fesch ise, Sabahattin'in adem-i merkeziyet fikrini destekliyordu. Fesch, Sabahattin'i Katoliklere sevdirmek için geniş bir kampanya açmıştı. Aslında o, 'Türkiye'deki Katoliklerin geleceği için gizli emeller peşindeydi. Sinsi ve karışık bir komitacıydı. Ona göre, Sultan Hamid duserse, Sabahattin, Türkiye'de

(1) Ernest Edmondson Ramsaur (The Young Turks, Prelude to the Revolution of 1908)

(2) Paul Fesch (Constantinople aux Der-niers Jours d'Abdul-Hamid)
Paul Fesch (Les Jeunes Turch)

Sultan Abdülhamid, Jöntürk Kongresi'nin toplanmasını engelleyemeyen görevlilerine zehir zemberek bir suçlama mektubu yollamıştı.

4 şubat 1902 akşamında başlayan kongre, 9 şubatta çalışmalarını sonuçlandırdı. Pontalis'in evine gelenler, Türk - Fransız bayrağı ile süslenmiş büyük salona alındılar.

İLK KONUŞMAYI LÜTFULLAH YAPTI

47 kişi (3) önünde ilk konuşmayı, Fransızca olarak Sabahattin'in kardeşi Ahmet Lütfullah yaptı. Hürriyetseverlerin bir araya gelmelerinden dolayı teşekkür etti ve salonunu vermekte gösterdiği insancıl duygulardan dolayı, ev sahibi Pontalis'i övdü. Pontalis,

runluluğu karşısında, bu toplantıyı yapmış bulunuyoruz. Böyle yüksek gayeli bir toplantıya varlığınızla katılmanız yüksek ve milli yararlarımızın bir delilidir. Soy ve din ayrıcalıkları gözetmeksizin, ortak hedefimiz olan konuda, milletimizin medenî haklarını, yurt içinde hayatı pahasına savunduktan sonra yurt dışında da her türlü elemli yaşantıya göğüs geren sizler gibi hür düşünceliler, milletimizin karşı karşıya kaldığı siyasi afete, millî şerefimizin gerektirdiği şekilde çare bulacağına ve selâmet yolunu göstereceğine yürekten inanıyoruz. Bu amaçla topluluğunuzu en derin ve içten gelen duygularla kutlarız."

Sabahattin Bey'den sonra kürsüye Siret Bey (rahmetli sair Hüseyin Siret

ynları ile tanınan bahriyeli Ali Fahri Bey'le Adosidis Efendi seçildi.

GÜNDEMDEKİ KONULAR

Kongrede konuşmaların Türkçe ve Fransızca yapılması kararlaştırıldı. Başkan Sabahattin Bey, büyük bir dirayetle, yurdun ve milletin kurtarılmasını amaç edinen görüşmeleri yönetti. Güçlü bir hitabetle Türkiye'de hüküm süren bunalımı anlattı. Daha sonra gündeme geçildi. Dört maddeden oluşan görüşme konusu okundu. Kapsadığı hususlar, özetle şöyleydi:

1. Türk milleti ile bu millete 25 yıldan

Prens Sabahattin'in başkanlığında toplanan Paris Jöntürk Kongresi'ne katılan delegeler...

alkışlar arasında, bu konuşmaya cevap verdi. Özgürlüklerinin temini için toplananları kutladı.

Arkadan söz alan Sabahattin Bey, maksadı anlatan bir konuşma yaptı. Sabahattin Bey, özetle şunları söyledi:

"Vatanımızda hürriyet ve adaletin kesin olarak yerleşmesini sağlamak zo-

Özsencer) geldi. Sürgünlerden ve zindanlardan kaçarak vatani için, vatan-dan uzak yaşayanların, duygularını dile getirdi. Dağınık şekilde, birbirinden habersiz çalışan bu gibi hür fikirli yurttaşların görüş birliği içerisinde el ele çalışmaları dileğinde bulundu.

SAYGI GÖSTERİSİ

Bu kongre düzenlenirken, başkanlık için, damat Mahmut Celalettin Paşa düşünülmüştü. Hastalığı yilerlemiş bulundugundan bir saygı gösterisi olmak üzere Mahmut Paşa fahri başkanlığa, oğlu Sabahattin Bey kongreyi yönetmek üzere başkanlığa seçildi. Sabahattin Bey böyle büyük bir kongreye başkanlık ederken, 25 yaşında bir delikanlıydı. Üyeler arasında 70'inde olanlar da vardı.

Rum delegesi Satas, Ermeni delegesi Sisliyan efendiler de başkan yardım-cılıklarına getirildiler.

Kongre kâtipliklerine, İsviçre'deki ya

beri bir zulüm hayatı yaşatan idareciler arasında, bir bağlantı kalmamıştır. Çünkü bugünkü devlet idarecileri, memlekette yapılan fenalıkların, bütün insanlığın nefret ve tiksintisini kazanan olayların yegâne kaynağıdır.

2. Türkiye'de yaşayan muhtelif soy ve dinden gelenler arasında beraberlik husule getirilmelidir.

3. Türkiye'de oturanlar arasında, ayrılıklara meydan verilmeden bütün gaye ve çabaların üç noktada oluşturulmasına çalışılacaktır. Bunlar devletin birliğini ve tümlüğünü muhafaza, içte barışın ve sükunetin tesisi, doğal hakların verilmesi, siyasi özgürlüğün sağlanması için 1876 Kanun-ı Esasi' uygulamaya konulmalıdır.

4. Türkiye'de iç huzurun sağlanması bakımından, imzalaran Berlin Andlaşması hükümlerine riayet olunmalıdır.

Bütün bunların yerine getirilmesi için kurulması öngörülen daimi bir komitenin görevlendirilmesi ile, Türkiye'nin istiklâlini garanti etmiş bulunan 1856 Paris ve 1878 Berlin andlaşmalarını imzalamış olan devletlere de yardımlarını esirgememeleri için başvurulması teklif edildi. Ancak bu konu, Paris Jöntürk Kongresi'nde uzun uzadıya eleştirildi.

(3) Paris'teki ilk Jöntürk Kongresi'ne katılanların miktarı hakkında 40'dan 70'e kadar değişen bilgiler bulunmaktadır. Biz, eide ettiğimiz paramparça bir hatıra defterinin yapraklarından bazı Jöntürk mektuplarından, Paris'te yaptığımız incelemelerden, en fazla 47 olarak belirlemiş bulunuyoruz. Diğer taraftan bu kongreye ilk önce Tıbbiyede gizli bir örgüt kuran Dr. İbrahim Temo ile Dr. Abdullah Cevdet'in ve Tunalı Hilmi ile Nihat Reşat ve İshak Sükûti'nin katıldığını ileri süren yazılar gözümüze ilişti. Bunlar yanlışlar. İshak Sükûti, kongre hazırlıkları sırasında San Remo'da hasta bulunuyordu ve bu hürriyet kahramanı orada öldü. Dr. Nihat Reşat Belger merhum ise, o sırada henüz Paris'e kaçmamış ve Prens Sabahattin Bey'le tanışmamıştı. Nihat Reşat'ın Sabahattin Bey'le tanışması ve dostluğu 1903 yılında olmuştur. Yine iddiasının aksine olarak Sabahattin Bey'in uzun müddet hususi kâtipliğini yapmış bulunan Safvet Lütfi Tozan da bu kongreye asla katılmamıştır.

1904 yılında Abdülhamid'e Alman İmparatoru'ndan
ilginç bir hediye geldi...

Kayzer Wilhelm, Yavuz Selim Divanı hazırlatmıştı

YİRMİNCİ yüzyılın başları, temelleri daha önce atılmış olan Türk-Alman yakınlaşmasının olgunlaşmaya başladığı bir dönemdir. Bu yıllarda her iki ülke arasında heyetler gidip gelmekte, yeni anlaşmalar yapılmakta ve gelecekteki bir savaş ittifakı oluşturulmaktaydı.

1904 yılında Osmanlı Padişahı Abdülhamid'e, Alman İmparatoru Wilhelm'den değişik bir hediye geldi: Wilhelm, dokuzuncu Osmanlı Padişahı ve aynı zamanda Abdülhamid'in de atalarından olan Yavuz Sultan Selim'in o güne kadar elyazması kitapların sayfelerinde kalmış olan şiirlerini toplatarak, çok güzel bir şekilde bastırmıştı ve "Türk-Alman dostluğunun bir örneği olarak" Sultan'a gönderiyordu.

Ülkemizde bu kitaptan biri üniversite, diğeri de Süleymaniye kütüphanelerinde olmak üzere sadece iki adet var. 47.5x33 santimetre ölçülerinde kalın kâğıda her yaprağı tezhipli olarak basılan "Yavuz Sultan Selim Divanı" 132 sayfa...

İmparatorun emriyle Strazbourg Üniversitesi Doğu Dilleri profesörlerinden Paul Horn tarafından 7 ayrı elyazmasının karşılaştırılmasıyla hazırlanan Divan, Berlin'de Devlet Matbaası'nda basılmış.